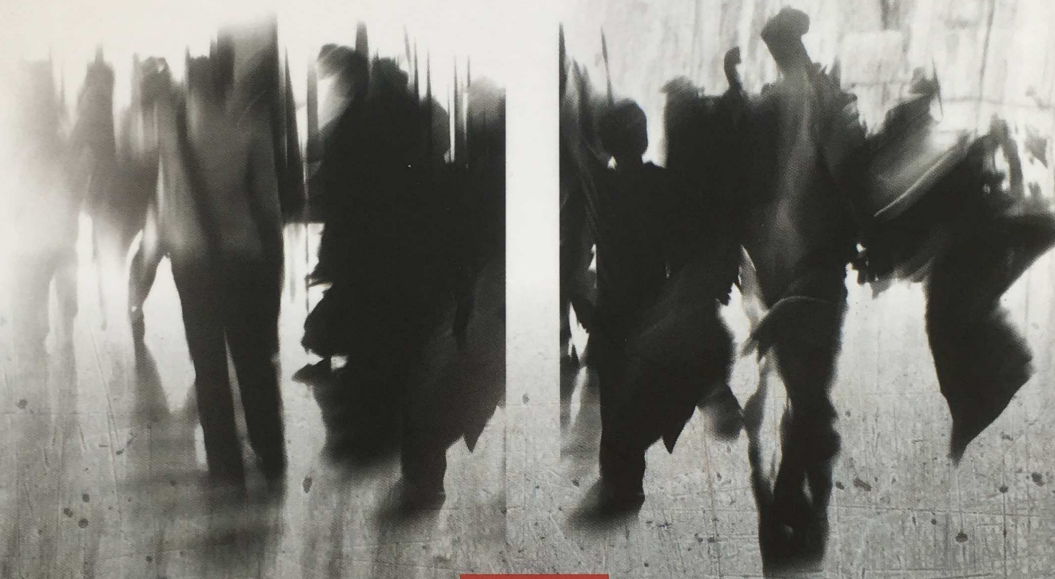

Latvijas Universitātes Žurnāls

VĒSTURE

2017

3

HISTORY

Journal of the University of Latvia

Sokol organizāciju darbība starpkaru perioda Latvijā

Activity of Sokol Organizations in Interwar Latvia

Andrejs Gusačenko, Mg. hist.

E-pasts: andrejs.gusacenko@faro-group.lv

Raksta mērķis ir izpētīt populārākās krievu fiziskās un garīgās audzināšanas kustības *Sokol* biedrību darbību starpkaru periodā Latvijā. Rakstā ir analizēta *Sokol* organizāciju ideoloģija, struktūra, iekšējā un ārējā darbība, ka arī to vadītāju piederība pie monarhistiskajām organizācijām un ar tām saistītu personu aprindām. Raksta tapšanā ir izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva *Sokol* biedrību arhīva, politpārvaldes aģentūras ziņojuma arhīva un kartotēkas materiāli, starpkaru laikā un mūsdienās izdotā periodika, literatūra, kā arī zinātniskie pētījumi.

Atslēgvārdi: krievu emigrācija, krievu minoritāte, starpkaru Latvija, jauniešu organizācijas, kustība *Sokol*, monarhisms.

The objective of the current article is to research the activities of associations of the most popular Russian organization dedicated to physical and intellectual education *Sokol (Falcon)* in the interwar Latvia. Within the framework of the article, the ideology, structure, internal and external activities of *Sokol* organizations have been researched, and an analysis provided regarding the attachment of their leaders to monarchist organizations and the related circles. The materials of the Latvian National Historical Archive, *Sokol* organization archive, State Political Directorate and card catalogue, interwar and modern periodicals, literature, as well as scientific studies have been used in creation of the article.

Keywords: Russian emigration, Russian minority, interwar Latvia, youth organizations, *Sokol* movement, monarchism.

Krievu emigrācijas fenomens

1917. gada Krievijas revolūcijas un tām sekojošie notikumi izraisīja līdz šim nepieredzētu emigrācijas vilni, kurā iesaistījās visu Krievijas tautu, sociālo slāņu un politisko strāvojumu pārstāvji. Vislielāko emigrantu īpatsvaru veidoja cilvēki, kuri izjuta jaunā režīma draudus, pirmām kārtām militārais kontingents, inteliģence, uzņēmēji, garīdzniecība un citi padomju varai "potenciāli naidīgi elementi".

Pēc Tautu Savienības datiem, pēc 1917. gada oktobra bruņotā apvērsuma no Krievijas emigrācijā devās 1,16 miljoni cilvēku. Ap 1,5 miljoniem krievu dzīvoja jaunizveidoto valstu teritorijās (Čehoslovākijā, Rumānijā, Polijā, Somijā, Baltijas valstīs). Emigranti nevēlējās integrēties valstīs, kurās guva patvērumu, jo cerēja, ka viņu prombūtne būs īslaicīga un pēc padomju varas krišanas (kas viņu uztverē bija neizbēgama) viņi varēs atgriezties dzimtenē. Šī emigrācija nebija tikai fiziskās izdzīvošanas jautājums, tai piemita garīgas misijas raksturs, kas paredzēja krievu kultūras un tradīciju saglabāšanu. Līdz ar to tā nelidzinājās klasiskajai emigrācijas izpratnei – dzimtenes atstāšanai labas dzīves meklējumos. Šāda nostāja noteica emigrantu vēlmi atrasties pēc iespējas tuvāk Krievijai. Šī pozīcija, kā arī emigrantu paniskās bailes asimilācijas draudu priekšā daļēji noteica dzīvesvietas izvēli – lielākoties viņi apmetās Rietumeiropā, nevis ASV.¹ Rietumeiropas kontekstā bija manāma izteikta tendence: Balkānos galvenokārt koncentrējās militārpersonu kontingents, Francijā – inteliģence un aristokrātija, Čehoslovākijā izveidojās spēcīga akadēmiskā kopiena.²

Radās jauns fenomens – ārzemju Krievija. Tajā izveidojās un veiksmīgi darbojās izglītības sistēma, zinātnisko institūciju un biedrību kopums, daudznazaru grāmatniecība un prese, kā arī pastāvēja citas krievu kultūras izpausmes.³ Ārzemju Krievija saglabāja visu pirmsrevolūcijas Krievijas politisko uzskatu un tendenču spektru, tomēr politikai (uz ikdienas izdzīvošanas rūpju fona) piemita sekundāra nozīme, tāpēc tā interesēja tikai nelielu daļu inteliģences un virsnieku. Partiju starpā norisinājās neskaitāmi strīdi, to centieni ietekmēt apmešanās valsts “krievu” politiku ātri vien piedzīvoja fiasko.⁴

Ievērojamu daļu emigrācijas veidoja Eiropā nonākušās Krievijas karaspēka vienības. Pēc Baltās kustības sakāves un

evakuācijas no Novorosijskas un Krimas Eiropā ieradās ap 190 tūkstošiem bēgļu, no kuriem aptuveni 60 tūkstošus veidoja virsniecība, kareivji un militārais personāls.⁵ Sākotnējo krievu militārpersonu pozīciju un noskaņojumu trāpīgi raksturo virspavēlnieka barona Pjotra Vrangeļa (*Pjotr Vrangel'*) vārdi: “Kareivji tikai īslaicīgi nomainīja zobenu pret arklu.” Savu stāvokli viņi vērtēja kā piespiedu atkāpšanos, taktisku manevru (nevis sakāvi), lai, dziedinot brūces, atkārtoti dotos pretuzbrukumā.⁶ Nespēdami adaptēties jaunajai videi, daudzi emigranti morāli degradējās, citi iestājās ārzemju armijās. Franču ārzemju leģionā vien dienēja 15 tūkstoši krievu kareivju.⁷ Attiecībā uz intervenci Padomju Savienībā lolotie militārās emigrācijas sapņi drīz piedzīvoja sabrukumu. Arvien vairāk pasaules valstu atzina Padomju Krievijas *de facto* un *de iure* statusu, līdz ar to Antantes sabiedroto attieksme pret to mainījās no krasi negatīvas uz neitrālu, arvien lielāku nozīmi piešķirot ekonomiskās sadarbības aspektiem.⁸

Pēc 1917. gada notikumiem Krievijā arvien dzīvoja plašs radošās inteliģences slānis, kas neiekļāvās primārajā komunistiskā režīma pretinieku kategorijā, līdz ar to tiem bija iespēja turpināt dzīvi un darbu Padomju Krievijā, protams, ievērojot varas prasības, pielāgojoties sadzīves īpatnībām un citām izmaiņām. Kaut arī jaunajai varai bija drastiski vaibsti, tā vēl nesasniedza 30. gadu totalitārisma līmeni, tādēļ bija iespējama arī zināma deviācija neatkarīgu domu paušanā. Tomēr drīz šī “nepilnība” tika novērsta, 1922. gadā īstenojot “kontr-revolucionārās inteliģences” izsūtīšanas projektu. Dažu mēnešu laikā no Petrogradas uz Ščecinu, no Maskavas uz Rīgu un no Odesas uz Konstantinopoli tika izsūtīti 160 cilvēki, starp kuriem bija spilgti filozofi, literāti, ārsti, ekonomisti, garīdznieki, studenti un citi radošās intelektuālās jomas pārstāvji. Ņemot vērā īpaši lielu filozofu īpatsvaru izsūtāmo starpā, šī izsūtīšana

iegāja vēsturē ar nosaukumu "Filozofu kuģis".⁹ Starp izsūtītajiem bija tādas personas kā Nikolajs Berdjajevs (*Nikolaj Berdjaev*), Mihails Novikovs (*Mihail Novikov*), Ivans Iljins (*Ivan Il'in*), Sergejs Trubeckojis (*Sergej Trubeckoj*), Ivans Šmeļevs (*Ivan Shmelev*) un daudzi citi.¹⁰

Apmetusies uz dzīvi svešumā, akadēmiskā sabiedrība lauza stereotipus par tās pasīvajām organizatoriskajām spējām – straujos tempos radās akadēmiskās grupas lielākajās krievu apdzīvotajās valstīs. Šajā ziņā lielākā aktivitāte bija vērojama Čehoslovākijā, kur valdība ar prezidentu Tomāšu Masariku (*Tomáš Masaryk*) priekšgalā īstenoja kampaņu "Krievu akcija", kas deva ievērojamu atbalstu emigrācijas akadēmiskās darbības nodrošināšanai. Prāgā tika nodibināta Krievu Tautas universitāte, Prāgas Kārļa universitātes paspārnē radās vairāki krievu institūti un fakultātes. Tika nodibinātas 2000 stipendijas krievu studentiem, kā arī izveidotas vairākas vidējās speciālās mācību iestādes. Akadēmiskā darbība norisinājās arī Francijā, kur tika nodibināta Tautas universitāte, vairāki institūti (tajā skaitā slavenais Pareizticīgo Sv. Sergija Teoloģijas institūts) un konservatorija. Ne tik aktīvi darbojās akadēmiskās organizācijas Dienvidslāvijā un Bulgārijā.¹¹

Ņemot vērā emigrācijas garīgo raksturu, svešumā nonākušie vecāki visvairāk vēlējās, lai viņu bērni (neatkarīgi no tā, kur tie piedzima – Krievijā vai svešumā) saglabātu nacionālo identitāti, maksimāli izvairoties no jaunās paaudzes asimilācijas.¹² Īpaši liela vērība tika pievērsta jaunās paaudzes audzināšanai, turklāt ne tikai skolās, bet arī ārpuskolas vai darba dzīvē. Mācību iestādes likumsakarīgi fokusējās uz savu primāro uzdevumu – izglītošanu, kas būtu pietiekoši, dzīvojot Krievijā, bet bija par maz svešas kultūras, valodas un sabiedrības vidē. Arvien vairāk aktualizējās nepieciešamība saliedēties, pamatojoties uz kultūru, reliģisko un patriotisko audzināšanu,

kas tiktu nodrošināta kompetentu vadītāju uzraudzībā. Šī uzdevuma izpildīšanai tika izveidotas vairākas jauniešu organizācijas, kas kļuva par sociālpolitisko un kultūras procesu neatņemamu sastāvdaļu. Šai tendencei piemita visaptverošs raksturs, jauniešu organizācijas tika veidotas visās krievu emigrācijas koncentrēšanās valstīs.

Ņemot vērā organizāciju kuplo skaitu un ideoloģisko atšķirību, var definēt kopīgās iezīmes, kas piemita lielākajai to daļai: harmoniska jaunatnes attīstība emigrācijas apstākļos, aktīva pret darbība asimilācijai, fiziska, garīga un patriotiska jaunās paaudzes audzināšana, lai tā spētu ieņemt pienācīgu vietu Krievijas atdzimšanā pēc PSRS krišanas.¹³ Apskatītajā laika posmā krievu jauniešu organizācijas var iedalīt pēc ideoloģiskajiem principiem, mērķiem un to sasniegšanas metodēm. Lietojot minētos kritērijus, ir definējami vairāki organizāciju tipi: fiziskās un pirmsmilitārās audzināšanas organizācijas, nacionālpolitiskās jauniešu organizācijas, politiskās krievu jauniešu organizācijas, reliģiskās audzināšanas krievu jauniešu organizācijas, militarizētās krievu jauniešu organizācijas.¹⁴

Raksta mērķis ir izpētīt krievu populārāko vingrošanas biedrību *Sokol* ("Pie-kūns") darbību starpkaru Latvijā. Latvijas historiogrāfijā *Sokol* darbība ir ārkārtīgi maz pētīta. Šajā tēmā ir sniegts ieskats vēsturnieces Tatjanas Feigmanes darbā *Russkie v dovoennoj Latvii* ("Krievi pirmskara Latvijā", 2000).¹⁵ Tomēr tēmas apskats nav detalizēts un *Sokol* darbība aplūkota kopējā jauniešu organizāciju kontekstā kā viena no krievu minoritāšu sabiedriskās dzīves izpausmēm.

Sokol biedrību darbība starpkaru Latvijā

Runājot par krievu jauniešu organizācijām starpkaru Latvijā (izņemot dažas kreisi

noskaņotas biedrības), var definēt to kopējo uzdevumu: vienot krievu jaunatni, attīstīt morālo un fizisko audzināšanu, saglabājot un audzinot piederību krievu nacionālajai identitātei, kultūrai, reliģijai un tradīcijām. Tajā pašā laikā biedrības palīdzēja krievu minoritātei saglabāt noteiktu vietu citu minoritāšu starpā, pilnībā neasimilējoties, bet gan nosakot veiksmīgas integrācijas virzienu Latvijas sabiedrībā. Atšķirībā no organizācijām Eiropā, Latvijas kontekstā bija aizliegtas militārās, monarhistiskās un Krievijas atdzimšanas ideoloģiju propagandējošas organizācijas. Ņemot vērā Latvijas vēsturisko kontekstu un etnisko kopainu, asimilācijas problēma nebija tik asa kā citās krievu emigrācijas apdzīvotajās valstīs. Līdz ar to krievu jauniešu organizāciju pamatmērķis nebija emigrācijai raksturīgā "pretošanās denacionalizācijai", kaut gan nenoliedzami organizācijās tika akcentēta piederība krievu nacionālajai kultūrai, tradīcijām un reliģijai.

Krievu jauniešu organizāciju vidū īpašu vietu ieņēma kustības *Sokol* biedrības, kas bija vispopulārākās jauniešu organizācijas pirmskara posmā, to darbība aptvēra Dienvidslāviju, Čehoslovākiju, Franciju, Bulgāriju, Latviju, Poliju, Šveici, Ķīnu un ASV.¹⁶ *Sokol* kustība radās 1862. gadā Prāgā, tās idejisko tēvu loma pieder politiskajās un akadēmiskajās aprindās pazīstamiem čehiem – filozofijas doktoram Miroslavam Tiršam (*Miroslav Tyrš*) un Jindržiham Fugneram (*Jindřich Fugner*). Kustības ideoloģijas stūrakmeņi bija čehu nācijas vienošana, garīgā, tikumiskā un fiziskā jaunatnes audzināšana. Mērķu sasniegšanai tika izstrādāta īpaša fizisku vingrinājumu sistēma, savukārt audzināšanas jomā tika organizētas izglītojošas lekcijas, kurās akcentēta nacionālā piederība. Pēc savas būtības šī bija nacionāla kustība, vērsta uz mērenu ideoloģisku pretošanos ģermanizācijai Austroungārijas impērijas vidē. Ātri vien *Sokol*

idejas guva plašus panākumus Galīcijā, Slovēnijā, Serbijā, Horvātijā un citās slāvu apdzīvotajās Balkānu valstīs, transformējoties par slāvu tautu vienojošo kustību ar zināmām panslāviskajām tendencēm.¹⁷

Ņemot vērā Krievijas impērijas radnieciskās attiecības ar citām slāvu tautām, kustība guva plašu piekrišanu impērijā jau 19. gadsimta nogalē, taču pirmā oficiālā *Sokol* biedrība tika nodibināta 1907. gadā Tbilisi. Šī kustība kā nācijas fiziskās un garīgās nostiprināšanās elements kļuva īpaši aktuāla pēc 1905. gada revolūcijas un impērijas sakāves Krievu-japāņu karā. Tajā demonstratīvi iestājās Ministru prezidents Pjotrs Stolipins (*Petr Stolypin*) ar dēlu, vēlāk Nikolajs Sultans Krim-Girejs (*Nikolaj Sultan Krym-Girej*), organizāciju darbību pozitīvi vērtēja arī imperators Nikolajs II (*Nikolaj II Romanov*). Pirmais pasaules karš un pilsoņu karš, kā arī vēlākie notikumi apstādināja kustības dzīvi Krievijā, līdz 1923. gadā pēc Karla Radeka (*Karl Radek*) un Nikolaja Buharina (*Nikolaj Buharin*) iniciatīvas *Sokol* darbība tika aizliegta, turpmākā kustības darbība norisinājās tikai emigrācijā.

1921. gadā krievu *Sokol* kustība atsāka darbību, nodibinot biedrību Prāgā. 1922. gadā tika nodibināta biedrība Serbu un Horvātu Karalistē – Zemunus pilsētā. 1923. gadā Prāgā tika nodibināta organizācija *Emigrantskij Sojuz Russkogo Sokolstva za granicej* (Krievu *Sokol* emigrācijas savienība ārzemēs), ko vēlāk pārdēvēja par *Sojuz Russkogo Sokolstva* (SRS) (Krievu *Sokol* savienība). Vēlāk SRS tika uzņemta vispārējā Slāvu *Sokol* savienībā.¹⁸ 1929. gadā organizācijas iekšienē notika šķelšanās, tās rezultātā SRS sadalījās divās nometnēs ar centriem Prāgā un Belgradā. 1932. gadā referendumā tika nobalsots par SRS centra pārcelšanu uz Belgradu bijušā Krievijas armijas pulkveža Romana Dreilinga (*Roman Drejling*) vadībā. Prāgas centra jurisdikcijā palika trīs organizācijas, kas neatzina

Belgradas centra likumību.¹⁹ Abu centru starpā bija vērojamas stipras ideoloģiskas domstarpības. Prāgas organizācija bija mērena, drīzāk apolitiska pretstatā virsnieku vadītajai un kareivīgi politizēti noskaņotajai Belgradai, kuras pakļautībā nonāca lielākais organizāciju skaits.

Sokol struktūras uzbūve balstījās uz piramīdas principu, tās pamatu veidoja biedrības. Noteikts biedrību skaits (no 10 līdz 140 biedrībām) veidoja apgabalus. Vienā valstī trīs un vairāk biedrības veidoja novadu. Apgabalu kopas iekļāvās savienībā, kas bija augstākais pārvaldes orgāns un vainagoja piramīdas smaili. Pēc šādiem principiem darbojās visas sešas slāvu *Sokol* savienības, kuru skaitā ietilpa: Krievu *Sokol* savienība, Čehoslovāku *Sokol* savienība, Dienvidslāvijas *Sokol* savienība, Polijas *Sokol* savienība, Bulgārijas *Junak* savienība, Lužickas serbu *Sokol* savienība. Slāvu *Sokol* savienības bija apvienotas Slāvu *Sokol* savienībā prezidija vadībā. Prezidija sastāvā ietilpa katras nacionālās savienības pārstāvji.

Noteiktā vietā dzīvojošie dalībnieki veidoja biedrību, jaunizveidotajai biedrībai bija jāiztur sešu mēnešu pārbaudes laiks, pēc kura tika lemts, vai tā ir dzīvotspējīga un spēs veiksmīgi veikt uzticētos uzdevumus. Biedrībai bija nepieciešams nodrošināt pienācīgu funkcionēšanu dažādām vecuma grupām, patstāvīgi uzturēt organizācijas telpas ar pienācīgi ekipētu sporta zāli un nodarbību klasēm. *Sokol* dalībnieki cits citu sauca par "sokoliem", uzrunājot par brāļiem un māsām.²⁰ Organizācijā darbojās vairākas vecuma grupas: 6–14 gadus veci "sokoljata" ("sokolēni"), 14–18 gadus veci pusaudži "sokoli" un pieaugušie "sokoli" no 18 gadu vecuma. "Sokolu" terminoloģijā organizāciju ar 22 un vairāk dalībniekiem sauca par biedrību jeb "sokolņu", savukārt biedrību, kuras dalībnieku skaits bija mazāks par 22 cilvēkiem, sauca par

"gņezdo" ("ligzdu").²¹ Organizācijām bija vairāki lozungi un devīzes, starp kuriem dominēja: "Muskuļos spēks, sirdī drosme, domās dzimtene!"²²

Paradoksāli, bet Latvijā *Sokol* tradīciju iesācēju loma pieder nevis slāvu tautību pārstāvjiem, bet gan latviešu nacionālajai jauniešu organizācijai "Latvijas Vanagi", kas bija nodibināta 1921. gadā Valmierā. Brīvības cīņu dalībnieku veidotās organizācijas ideoloģijas stūrakmeņi bija fiziskā, garīgā un sākumā arī militārā jaunatnes audzināšana, kur fiziskā attīstība balstījās uz M. Tirša vingrinājumu sistēmu. 1932. gadā biedrība piedalījās IX *Sokol* salidojumā Prāgā un arī turpmāk uzturēja draudzīgus sakarus ar slāvu *Sokol* biedrībām Latvijā un Eiropā.^{23, 24}

Starpkaru laikā Latvijā darbojās divi ievērojami *Sokol* organizāciju centri Rīgā un Daugavpilī, kā arī no tiem neatkarīga neliela biedrība Liepājā. Rīgas centrā dažādos laika posmos darbojās Jaunlatgales un Jelgavas biedrība, bet Daugavpils paspārnē – Rēzeknes, Ludzas un Jēkabpils nodaļas, kā arī dažas sīkas apakšnodaļas.

Sokol biedrība Daugavpilī

Krievu *Sokol* pirmsākumi Latvijā ir meklējami Daugavpilī, kur vairāki vingrošanas biedrības *Bogatirj* ("Spēkavīrs") dalībnieki ārstu Borisa Zubareva un Sigizmunda Vasiļevska vadībā nolēma dibināt *Sokol* biedrību *Bogatirj* paspārnē. Jāatzīmē, ka S. Vasiļevskis, mācoties Prāgas tehnikumā, iestājās un darbojās *Sokol* rindās, tādēļ, atbraucis uz dzimteni, spēja sniegt vērtīgus padomus biedrības dibināšanā. 1928. gada 24. novembrī tika izstrādāts nolikums un nodibināta valde Aleksandra Solovjova, B. Zubareva un S. Vasiļevska vadībā. Šis datums arī tika uzskatīts par biedrības dibināšanas dienu.

Organizācijas darbība vērsās plašumā, irētās telpās tika nodibināta bibliotēka, rīkotas *Sokol* kustību popularizējošas lekcijas, filmu izrādes un, protams, vingrošanas nodarbības, kā arī izdotas vairākas brošūras.²⁵ Nākamajos gados fizisko aktivitāšu jomā nāca klāt paukošanās, paplašinājās vingrinājumu spektrs. Katru vasaru norisinājās riteņbraucēju sacīkstes (parasti maršrutā Daugavpils–Maļinovka), šaha un dambretes sacensības. IV Daugavpils sporta svētkos biedrība tika apbalvota par sasniegumiem vingrošanā.

Garīgās izglītības aspektā ar vieslekcijām regulāri uzstājās mācītāji, skolotāji, kara veterāni un sabiedriskie darbinieki. Tā 1932. gada decembrī biedrību apmeklēja Eiropas emigrācijas aprindās plaši pazīstamais Pareizticīgās baznīcas priesteris, mūks un rakstnieks Ioans (Šahovskoj) (*Ioann Shahovskoj*), kura vieslekcija tika kupli apmeklēta. Par piemiņu cienījamais viesis uzdāvināja biedrībai svētā Jura ikonu.²⁶ Tika rīkoti krievu klasikas tematiskie vakari, organizēts dramatiskais pulciņš, koris, vasarā rīkotas izbraukuma ekskursijas Latvijas un Igaunijas teritorijā, uz Pjuhticas un Pečoru klosteri. Būdams ārsts, biedrības vadītājs B. Zubarevs vadīja medicīniskās tematikas lekcijas, bet citās izglītojošās nodarbībās tika analizēti dažādi globālie notikumi, kā, piemēram, revolūcijas Krievijā, notikumi Eiropā, PSRS fenomens un citi. Biedrības darbības sākumposmā tika ierosināta žurnāla *Russkij Sokol* (“Krievu Sokol”) izdošana, izveidoti pirmo numuru maketi, tomēr dažādu apstākļu dēļ turpmākie soļi netika īstenoti, šajā ziņā biedrības darbība aprobežojās ar dažu bukletu un nelielu grāmatu izdošanu. Žurnāla tapšanā piedalījās Aleksejs Ionovs (*Aleksej Ionov*), kurš vēlāk kļuva par mācītāju un Otrā pasaules kara laikā darbojās Pleskavas Pareizticīgajā misijā, būdams Ostrovas un Gdovas prāvests.²⁷

Sabiedriskās darbības jomā organizācija piedalījās Krievu kultūras dienas pasākumos, Brīvības cīņu atceres gadadienās, Latvijas neatkarības svētkos un citos pasākumos. *Sokol* darbībā īpašu vietu ieņēma kritušo kareivju piemiņas godināšana, kam biedrība pievērsa pastiprinātu uzmanību ne tikai atceres pasākumos, bet arī ikdienā, regulāri kopjot kapus.²⁸ Biedrību atbalstīja Čehoslovākijas konsuls, kurš labprāt dalījās pieredzē *Sokol* darbības organizēšanā. Organizācijas darbībā piedalījās arī Latvijas Pareizticīgās baznīcas virsbīskaps Jānis (Pommers), organizējot vienreizējo pabalstu 200 latu apmērā no Latvijas Kultūras fonda grāmatu iegādei. Ikgadējās biedrības jubilejas svinības tradicionāli iesākās ar dievkalpojumiem Borisoglebskas katedrālē un turpinājās ar kultūras pasākumiem un vingrotāju izrādēm.

1930. gada oktobrī biedrības delegācija piedalījās *Russkij Sokol* (“Krievu Sokol”) organizācijas dibināšanā Rīgā, tā tika atzīmēta ar svinīgo dievkalpojumu Kristus Piedzimšanas katedrālē un viesu vakaru Krievu klubā.²⁹ Abu organizāciju starpā ilgtermiņā izveidojās brālīgas attiecības, norisinājās draudzīgas vizītes, vieslekcijas, kopējas vingrotāju uzstāšanās, savstarpējās sacensības, draudzīgi pasākumi un cieša sadarbība. Attiecības bija tik tuvas, ka Rīgas biedrības no Daugavpils *Sokol* ar nelielām izmaiņām pārņēma tās nolikumu, formas un karoga paraugus.³⁰

1933. gadā tika nodibināta biedrība Rēzeknē ar valdi Nikolaja Lobovikova vadībā. Pēc dažiem mēnešiem tika atvērta biedrība Solostovkas ciemā, tas bija pirmais mēģinājums ieviest *Sokol* kustību zemnieku vidē. Nākamajā gadā biedrība nodibināja “ligzdu” Jēkabpilī, Krievu izglītošanas biedrības paspārnē. Kopumā Daugavpils *Sokol* biedrībai bija vērojama lēna augšanas tendence, 1938. gadā sasniedzot 210 cilvēkus Daugavpilī un 147 biedrus Rēzeknē.³¹

Biedrības ienākumus veidoja biedru maksas, ziedojumi, kā arī ieņēmumi no publiskajiem pasākumiem un loterijām. Noteiktā iestāšanās maksa bija 1 lats pilngadīgajiem biedriem, 50 santīmu pusaudžiem, skolēniem par iestāšanos nebija jāmaksā. Noteikta gada biedru nauda: 2 lati pilngadīgajiem biedriem, 1 lats pusaudžiem un 50 santīmu skolēniem.

1932. gada vasarā B. Zubareva vadīta delegācija apmeklēja IX *Sokol* salidojumu Prāgā, kur līdzās citiem pārstāvjiem viņš tikās ar Čehoslovākijas prezidentu, apmeklēja Latvijas vēstniecību, piedalījās vainagu nolikšanā pie M. Tirša kapa un citos svinīgajos pasākumos.³² Daugavpils *Sokol* līdzās Rīgas *Sokol* biedrībai pakļāvās Belgradas centram, līdz ar to pārņemot tā reglamentēto nolikumu. Kā jau minēts, pēc Daugavpils *Sokol* parauga tika sastādīts arī Rīgas *Sokol* nolikums ar nelielām korekcijām.

Saskaņā ar nolikumu organizācijas mērķis bija tikumiska un fiziska krievu tautas attīstība *Sokol* garā. Par biedriem varēja būt abu dzimumu slāvi, kas bija sasnieguši 18 gadu vecumu, ar neaptraipītu reputāciju. Kaut gan organizācijas bija izteikti nacionālas, tās pasvītvoja savu politiski neitrālo raksturu, līdz ar to politisko organizāciju biedriem bija liegts stāties *Sokol* biedrībās. Iestājoties biedrībā, kandidātam bija jāsniedz pieteikums biedrības valdei ar divu aktīvu biedru ieteikumiem. Ja valde pieņēma apstiprinošu lēmumu, kandidātam tika noteikts pārbaudes laiks, kas parasti ilga sešus mēnešus. Atkarībā no situācijas valde varēja saīsināt vai, tieši pretēji, pagarināt pārbaudes laiku. Ja pārbaudes laiks tika veiksmīgi izturēts, kandidātam bija jādod zvērests, pēc kura tas kļuva par pilntiesīgu biedru ar tiesībām nēsāt formas tērpu un krūšu nozīmi, piedalīties un balsot sapulcēs, vēlēti un tikt ievēlēti.³³ Biedru pienākumi balstījās uz rūpēm par *Sokol* dalībnieku godu, pienācīgu uzvedību,

tradīciju ievērošanu, savlaicīgu biedru naudas nomaksu. Biedrības rindas varēja atstāt brīvprātīgi vai piespiedu kārtā par nekārtīgu biedru naudas nomaksu, rupjiem statūtu pārkāpumiem un par darbību, kas skar *Sokol* godu. Izslēgts no vienas biedrības, par vainīgo atzītais zaudēja tiesības stāties citās *Sokol* biedrībās. Katra biedra izslēgšanas gadījums tika izskatīts atsevišķi sēdē, un lēmums pieņemts kopējā balsojumā pēc vairākuma principa.³⁴

Biedrības pārvalde tika balstīta uz demokrātiskiem principiem, to īstenoja biedru pilnsapulce un valde. Biedru pilnsapulce sastāvēja no pilntiesīgiem biedriem, kuri, pulcējoties reizi gadā, ievēlēja valdi – astoņus locekļus un trīs kandidātus, vēlāk Rīgas biedrības nolikumā tika veiktas izmaiņas un valde sastāvēja no 12 locekļiem un trīs kandidātiem. Pilnsapulcē ievēlēja amatpersonas: valdes vecāko (jeb priekšsēdētāju), viņa vietnieku, priekšnieku, priekšnieci un audzinātāju. Pārējo triju amatu sadalīšanu (sekretārs, kasieris, saimniecības pārzinis) noteica valde. Pilnsapulce bija augstākais varas orgāns, bez kura valde nebija tiesīga pieņemt fundamentālus lēmumus. Tā tika sasaukta vienreiz gadā valdes ievēlēšanai, bet atsevišķos gadījumos varēja tikt sasaukta arī ārpus laika, ja par sasaukšanu nobalsoja ne mazāk kā 20% pilntiesīgo biedru. Valde risināja ikdienas jautājumus, īstenoja biedrības operatīvo darbību un bija pakļauta pilnās biedru sapulces lēmumiem. Valdē varēja tikt ievēlētas tikai pilngadīgas (pēc tā laika standartiem vismaz 21 gadu vecas) personas. Tās darbības kontrolei pilnā biedru sapulcē ievēlēja revīzijas komisiju (fiskālās uzraudzības komisiju), kas veica auditus reizi gadā. Valdes sēdes tika sasauktas reizi mēnesī, īpašos gadījumos arī ārpus laika, ja par to sasaukšanu nobalsoja 1/3 valdes locekļu. Valdes sēde varēja notikt, piedaloties vismaz pusei tās locekļu.

Valdes darbību vadīja tās vecākais, vecākā vietnieks, priekšnieks, priekšniece, audzinātājs un sekretārs. Valdē ietilpa arī kasieris un saimniecības pārzinis. Biedrības vecākais atradās biedrības priekšgalā, sasauca un vadīja valdes sēdes, kā arī pārstāvēja organizāciju ārējos pasākumos. Viņa vietnieks palīdzēja vecākajam darbā un aizvietoja vecāko tā prombūtnes laikā. Priekšnieks un priekšniece vadīja vīriešu, sievietes, pusaudžu un skolēnu vingrojumus un publiskos priekšnesumus. Sekretārs pārzināja visus biedrības rakstu darbus un dokumentus, glabāja zīmogu, vēlāk Rīgas nolikumā zīmogs glabājās pie biedrības vecākā. Kasieris nodarbojās ar finanšu lietām, kā arī piedalījās ar finansēm saistītos pasākumos. Saimniecības pārzinis rūpējās par organizācijas inventāru un bija atbildīgs par inventāra grāmatas lietvedību. Biedrībai bija savs karogs, forma, nozīmes, kas tika apstiprinātas Iekšlietu ministrijā un ko publiskās vietās drīkstēja nēsāt tikai īpašos pasākumos ar Iekšlietu ministrijas atļauju.³⁵

Sokol biedrības Rīgā

1930. gada 18. septembrī Rīgā, sapulcējoties vairākiem domubiedriem, tika noturēta biedrības *Russkij Sokol* dibināšanas sapulce Aleksandra Kuročkina (*Aleksandr Kurochkin*), Ivana Zavoloko (*Ivan Zavoloko*)³⁶ un Iljas Pinusa (*Il'ja Pinus*) vadībā.³⁷ 19. oktobrī Rīgas Kristus Piedzimšanas katedrālē norisinājās svinīgais dievkalpojums, vēlāk Krievu klubā (L. Ķēniņa ielā 1) tika sarīkota atklāšanas sapulce ar viesu vakaru, kurā piedalījās Čehoslovākijas, Dienvidslāvijas, Polijas sūtņi un Bulgārijas konsuls. Drīz biedrība uzsāka darbību Rīgā, Akas ielā 10, Rīgas pilsētas krievu ģimnāzijas telpās. Atbilstoši *Sokol* nolikumam tika ievēlēta arī valde. Par vecāko iecēla I. Pinusu, par vietnieku

A. Kuročkinu, par priekšnieku Viktoru Lebediču (*Viktor Lebedich*) un par audzinātāju I. Zavoloko. Ārsts A. Kuročkins bija īpaši godājamā biedra statusā, jo *Sokol* organizācijā darbojās vēl Krievijas impērijas laikā.³⁸ Jauno organizāciju atbalstīja arī Rīgas dome, 1931. gada 31. martā pēc Mihaila Krivošapkina (*Mihail Krivoschapkin*)³⁹ ierosinājuma šim mērķim tika atvēlēti 300 lati.⁴⁰ M. Krivošapkins bija viens no organizācijas dibinātājiem un vēlāk kļuva par *Sokol* biedrības vecāko. Drīz Rīgas *Sokol* biedrība tika uzņemta SRS rindās.

Tomēr ne viss organizācijas dzīvē gāja gludi, 1931. gada sēžu protokolos parādījās ziņojumi par ārkārtas sapulci saistībā ar finanšu izšķērdēšanu, kurā vainojams sekretārs Aleksandrs Beleišis-Balašovs (*Aleksandr Belejšhis-Balashev*), rezultātā viņš tika izslēgts. Pieteikumu par izstāšanos iesniedza I. Zavoloko, pamatojoties uz "nenormāla stāvokļa" izveidošanos, tomēr pēc biedru lūguma biedrību neatstāja.⁴¹ Lai gan pastāvēja iekšējas domstarpības, *Sokol* turpināja uzņemto kursu un 1931. gada 31. jūnijā jaunie biedri nodeva pirmo zvērestu. Uzmanības vērts ir fakts, kas apliecina Latvijas *Sokol* organizāciju un citu valstu krievu *Sokol* biedrību ideoloģisko atšķirību iezīmes. Saņemot no SRS jaunu zvēresta tekstu, Rīgas biedrība akcentēja uzmanību uz faktu, ka definētais zvēresta saturs biedrībai nav pieņemams, jo ir iespējamas tā viltus interpretācijas vietējā kontekstā, līdz ar to zvēresta teksts tika izmainīts: "Brīvprātīgi iestājoties "Krievu Sokol" rindās, es pilnībā pieņemu Sokol ideju, "Krievu Sokol" pamatnostādnes un apņemos: būt uzticīgs dzimtenei, būt uzticīgs Sokol brālībai, būt uzticīgs slāvu tautām. Apsolos!"⁴² Minēto iemeslu dēļ Latvijas *Sokol* biedrību karogi, atšķirībā no krievu *Sokol* organizāciju karogiem citās valstīs, nebija Krievijas impērijas karoga veidā ne Rīgā, ne Daugavpilī. Protokolā aprakstīts šāds Rīgas organizācijas karogs: balts fons, vienā pusē zelta burtiem

Russkij Sokol v Rige ("Krievu Sokol Rīgā"), centrā liels piekūna attēls, otrā pusē centrā Sv. Jurijs. Sānos uzraksti: *V mishcah sila! V grudi otvaga! V misljah Rodina!* ("Muskuļos spēks! Sirdī drosme! Domās tēvzeme!") un *Ni koristi, ni slavi!* ("Ne mantkārībai, ne slavai!"). Karogam bija zelta bārkstis, ozolkoka kāts, ko vainagoja apzeltīta piekūna koka tēls, apkārt kātam bija apvītas divas lentes.⁴³ 1931. gada rudenī organizācija no krievu labdarības komitejas vadītājas Jeļenas Šilingas (*Elena Shiling*) saņēma piedāvājumu uzņemties rūpes par baznīcu *Vseh Skorbjaših Radostj* (Visu sērojošo iepriecinātājas Dievmātes baznīca) Lāčplēša ielā 108. Organizācijas biedri vienbalsīgi atbalstīja šo priekšlikumu un nolēma nodrošināt malkas sagādi, kurināšanas un uzkopšanas dežūras, kā arī ar laiku izveidot baznīcas kori, kurā piedalītos *Sokol* biedri.⁴⁴ Pirms tam vairākus gadus baznīca nedarbojās, kamēr rūpes par to pārņēma labdarības komiteja, un 1931. gada 31. oktobrī tajā tika atjaunoti dievkalpojumi. Darbības atjaunošana bija pieskaņota *Sokol* gada jubilejas svinībām, kas tika uzsāktas ar dievkalpojumu *Sokol* biedra mācītāja Dmitrija Zaharova (*Dmitrij Zaharov*),⁴⁵ kā arī tēvu Jāņa Jansona un Pētera Bērziņa vadībā.⁴⁶ Kopumā *Sokol* organizāciju darbībā katrs mācību gads, biedrību jubilejas, pārvākšanās jaunās telpās un citi zīmīgi notikumi (nerunājot par baznīcas un *Sokol* aizbildņa Sv. Jura svētkiem) iesākās ar dievkalpojumu.

Lai rūpētos par kultūru un izglītību, organizācijā regulāri tika noturētas lekcijas par garīgām un vēstures tēmām. Par biedru audzināšanu tika iecelts cilvēks, kam tā bija sirdslieta, – I. Zavoloko. 1931. gada 2.–5. martā biedrība organizēja krievu emigrācijas pasaules spīdekļa, profesora I. Iljina vieslekcijas, kuras tika kupli apmeklētas un sniedza ne tikai lielu gandarījumu, bet arī materiālus ienākumus biedrībai.⁴⁷ I. Iljins vairākkārt viesojās Rīgā,

un par šo reizi ir saglabājusies un vēlāk, 1931. gada 10. maijā, publicēta vēstule Nadeždai Kramaržai (*Nadezhda Kramarzh*):

"Marta pirmajā pusē esmu uzstājies Rīgā, lasot četras lekcijas un divus referātus. Izveidojās ārkārtīgi karsta atmosfēra; tur krievu cilvēki sevi sajūt kā savā zemē, nevis emigrantu statusā. Parizē krievi ir pelēki, kā no gumijas, tiem nekas neinteresē, uzņem ar skeptisku smīnu, un ir grūti tos iedvesmot. Nekas mani nenogurdina vairāk kā auksta auditorijas vienaldzība. Jūties nevis kā degoša lāpa, bet gan kā kūpoša ogle purva dūņās."⁴⁸

Nākamajos gados organizācijas darbība attīstījās kā biedru, tā arī aktivitāšu ziņā. Tika organizēta dāmu (patronešu) komiteja, kuru vidū bija sabiedrībā zināmās sievietes: krievu sieviešu ģimnāzijas īpašniece Olimpiāda Lišina (*Olimpiada Lishina*), M. Krivošapkina sieva, Saeimas deputāta Miletija Kallistratova (*Miletij Kallistratov*) sieva un citas personas.⁴⁹ Biedrība regulāri rīkoja loterijas, viesu vakarus un citus pasākumus. Viesu vakaros raksturīgie sporta paraugdemonstrējumi mijās ar kultūras programmu – tika rīkoti dzejoļu lasījumi, orķestra koncerti, atskaņotas romances un pat operu ārijas dažādu viesu izpildījumā. Siltajos mēnešos tika uzsākta ikgadēja tradīcija pasākumus rīkot pilsētas parkos ar izstrādātām izklaides programmām. Piemēram, 1933. gada maijā Katoļu dārzā tika organizēts publiskais pasākums ar bufeti, tējas galdiem, saldējuma kiosku, fotografēšanās stendu, teātri bērniem un bērnu spēlēm muzikālajā pavadījumā. Šajā pasākumā vien organizācijas peļņa bija 408 lati.⁵⁰ Par tradīciju kļuva labdarības pasākumi trūcīgajiem, to laikā tika vākti naudas ziedojumi un mantas, kā arī ziemā organizētas eglītes trūcīgajiem krievu bērniem.⁵¹ Pēc vecākā iniciatīvas organizācijā bija izveidots darbā iekārtošanas birojs un

biedrības aizbildņa Sv. Jura ikonas gredzinošana un biedru nozīmes izgatavošana.⁵³ Turpinājās brālīgas attiecības ar Daugavpils *Sokol* biedrību, savstarpējas vizītes un kopīgas uzstāšanās. Tika nodibināts *Sokol* drauga statuss, kas bija paredzēts ikvienam cilvēkam ar neaptraipītu reputāciju, kurš vēlējas atbalstīt biedrību.⁵⁴ Šī institūcija deva ievērojamu finansiālu labumu, organizācijas budžetā 1932. gadā vien ienesot 100 latus.⁵⁵ Par tradīciju kļuva ikgadējā dalība Krievu kultūras dienās un Latvijas neatkarības svētku svinībās, kur biedrība piedalījās līdzās krievu skautu nodaļām.

1932. gada oktobrī pēc biedrības vecākā iniciatīvas bija nodibināta "ligzda" Jaunlatgalē, sabiedrībā pazīstamā Borisa Bekleševa (*Boris Bekleshev*) vadībā, priekšnieka amatā ieceļot folkloras krājēju un rakstnieku Ivanu Fridriku (*Ivan Fridrik*). 1932. gada rudenī tika nodibināta neatkarīga Liepājas *Sokol* organizācija, kuras vadītājiem plašas konsultācijas sniedza Rīgas brāļi.⁵⁶ 1933. gadā *Russkij Sokol* filiāle uzsāka darbību arī Jelgavā. Pēc 1934. gada maija notikumiem turpmākajos gados organizācija piedalījās apvērsuma jubilejas svinībās, bet 1935. gada 11. novembrī Brīvības pieminekļa atklāšanā.⁵⁷ 1932. gada vasarā kopā ar Daugavpils organizāciju *Russkij Sokol* delegācija piedalījās IX vispārējā "sokolu" salidojumā Prāgā.

Sporta aktivitāšu jomā tika organizētas volejbola un basketbola sekcijas, biedrība iestājās arī Latvijas Basketbola savienībā.⁵⁸ Fiziskās audzināšanas jomā vingrošanas nodarbības norisinājās trīs reizes nedēļā pusaudžiem un pieaugušajiem, kā arī divreiz nedēļā "sokolēniem". Biedrs, kurš

speciālo izglītību. Kā redzams, *Sokol* bija demokrātiska, nacionāla biedrība, tā nešķīroja cilvēkus pēc sociālā statusa un izglītības līmeņa, organizācijas atlases kritērijs bija piederība krievu tautībai. Iestāšanās maksa biedrībā bija 1 lats un biedru nauda – 1 lats gadā pieaugušajiem, 0,75 lati pusaudžiem un 0,5 lati skolēniem.⁵⁹

1932. gadā par organizācijas vecāko ievēlēja Nikolaju Ļišīnu (*Nikolaj Lishin*), kurš bija viens no organizācijas dibinātājiem, ekspresīvs un valdonīgs cilvēks. Pārņemot vadības grožus, N. Ļišīns vadīja biedrību vairāk nekā divus gadus, un viņa laikā *Russkij Sokol* Rīgā piedzīvoja būtiskas izmaiņas. Cik noprotams, iekšējā rīvēšanās sākās vēl pirms tam, kad N. Ļišīns ieņēma amatu valdē, tā saasinājās, viņam kļūstot par biedrības vadītāju, un ātri pārauga konfliktā ar audzinātāju V. Ļebediču.⁶⁰ Vasarā N. Ļišīns apmeklēja SRS salidojumu Prāgā un, atgriezies no tā, uzstājās ar plašu referātu, kurā skaidroja SRS šķelšanās būtību, pilnībā atbalstot Belgradas centra pozīciju. Pēc mēneša notika sapulce, kurā nobalsoja par *Russkij Sokol* Rīgas biedrības pārreģistrēšanu Belgradas centrā. Drīz nesaskaņas sasniedza apogeju – 21 biedra grupa demonstratīvi atstāja valdes sapulci un izstājās no biedrības, motivējot savu aiziešanu ar neiespējamību sadarboties ar biedrības vecāko. Uz to N. Ļišīns atbildēja ar liegumu atkārtoti stāties organizācijas rindās. Opozicionāru starpā bija audzinātājs Aleksandrs Trojslits (*Aleksandr Trojslit*),⁶¹ kā arī citi esošās un iepriekšējās valdes locekļi. Avīzē *Segodnja* tika publicēts opozicionāru raksts, izstājušos biedru vārdā tika ziņots,

ka biedrībā lietotas vardarbīgas, stingras pavēles, bet vadītāja mantkārīgās tieksmes nogalinājušas brīvo gribu un "sokolu garu". Biedrībā tikusi kultivēta "bezierunu vergu paklausība, valdija kazarmas gaisotne un pavēļu neapstrīdamības atmosfēra".⁶² Vēlāk sekoja vēstules Belgradas un Prāgas centriem ar situācijas skaidrojumu no katras puses. *Russkij Sokol* biedrība augusta sēdē apstiprināja brošūru izdošanu 500 eksemplāru lielā tirāžā, kurā tika atspoguļota tās oficiālā versija. Brošūras bija izplatītas krievu sabiedrības redzamākajām personām, tām nosūtot izdevumus pa pastu.⁶³

1932. gada 25. augustā bijušie *Russkij Sokol* biedri nodibināja jaunu organizāciju *Russkaja Sokolnja* ("Krievu Sokolņa").⁶⁴ Jaundibinātās biedrības sapulces un nodarbības sākumā norisinājās izglītojošās biedrības *Rusj* telpās, vēlāk Rīgas pilsētas krievu ģimnāzijas telpās Akas ielā 10 vispirms A. Trojslita, pēc tam Sergeja Verbas (*Sergej Verba*) vadībā. Oktobrī biedrība tika uzņemta Prāgas centrā, kļūstot par vienu no tā nedaudzajiem biedriem. Neņemot vērā strīdu, organizācija uzturēja draudzīgas attiecības ar biedriem no *Russkij Sokol* un jau 1933. gada novembrī vēstulē Krievu nacionālajai apvienībai (KNA) apliecināja, ka nevēlas šķelties un būtu gatava apvienoties ar otru organizāciju, vienīgais nosacījums būtu N. Ļišina izstāšanās. Biedrība pieļāva KNA vidutāja lomu strīda kārtošanā.⁶⁵

Sabiedriskajā un iekšējā darbībā *Russkaja Sokolnja* balstījās uz *Sokol* tradīcijām un iepriekšējo pieredzi, līdz ar to tā maz atšķīrās no *Russkij Sokol* darbības. Abas biedrības piedalījās VI Latvijas olimpiādē, paukošanas sacīkstēs, kā arī Krievu kultūras dienu svinībās, organizēja labdarības pasākumus, piedalījās krievu karavīru brāļu kapu kopšanā Ikšķilē, ziedoja brāļu kapu pieminekļa izveidošanai, kura meta projektu izstrādāja arhitekts Vladimirs Šervinskis (*Vladimir Shervinskij*).⁶⁶ Tika rīkotas

loterijas, kuru norisē bieži palīdzēja uzņēmēji (no organizācijas valdes draugu loka), kas nodrošināja mantisku segumu ar savu uzņēmumu precēm.⁶⁷

1934. gadā N. Ļišina darbība organizācijas iekšienē atkārtoti radīja nesaskaņas, kam par iemeslu bija N. Ļišina pretošanās *Russkaja Sokolnja* piedāvājumam apvienoties. Pēc garām diskusijām viņš nolēma aiziet atvaļinājumā līdz nākamās valdes ievēlēšanai 1935. gada janvārī. Vēlēšanu rezultātā par vecāko kļuva M. Krivošapkīns. Jaunais vecākais bija visnotaļ aizņemts cilvēks, viņš vienlaicīgi piedalījās vairākās organizācijās, kā arī strādāja pilsētas domē un nespēja pienācīgi veltīt laiku darbībai biedrības valdē, līdz ar to N. Ļišins saglabāja "pelēkā kardināla" lomu.⁶⁸

1936. gada 3. janvārī Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļa abām organizācijām nosūtīja norādījumu apvienoties vienā biedrībā ar kopējo nosaukumu *Sokol*. Kopējā sēdē *Sokolnja* apstiprināja vēlēšanos apvienoties, bet izvirzīja apvienošanās nosacījumus: *Russkij Sokol* bija jāizstājas no Belgradas centra, un apvienotajā organizācijā tika liegts piedalīties N. Ļišinam.⁶⁹ Par spīti viņa intrigām, konsolidācija guva panākumus un apvienotā organizācija uzsāka darbību 1937. gada janvārī. Acīmredzot N. Ļišins negribēja zaudēt pozīcijas, līdz ar to bija iesniedzis prasību pārskatīt viņa izslēgšanu, situāciju izšķirot neatkarīgā tiesā. Tomēr kopējā balsojumā pārskatīšanas jautājumu slēdza, nosūtot iesniegumu Iekšlietu ministrijai.⁷⁰ 1938. gada 11. februārī saskaņā ar Ministru kabineta likumu par bezpeļņas biedrībām un to savienībām *Sokol* biedrība bija pārreģistrēta ar nosaukumu *Sokoli*.⁷¹

1938. gadā *Sokoli* biedru rindas sasniedza 350 dalībnieku skaitu, neskaitot Jelgavas filiāli ar 38 biedriem.⁷² Organizācijas darbībā bez ierastajiem pasākumiem iezīmējās jauninājumi – tika organizēta paukošanas sekcija, biedrība piedalījās Latvijas

Paukotāju apvienības rīkotajās sacensībās, ka arī florešu cīņas meistarsacīkstēs Rīgā, iestājās Krievu nacionālajā savienībā, Latvijas Vingrošanas biedrībā, piedalījās Puškina dienu svinībās un pārvācās uz jaunām telpām Lāčplēša ielā 76.

Sokol kustības biedrības Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Rēzeknē un Daugavpilī turpināja darbību līdz pat PSRS okupācijai, apliecinot sevi kā lielākās un populārākās krievu jauniešu organizācijas. Padomju okupācija pārvilka svītru visu krievu sabiedrisko organizāciju darbībai Latvijā, tika likvidētas arī *Sokol* biedrības, represējot lielāko vadītāju daļu un *Sokol* dalībniekus turpmāk turot aizdomās par potenciāli pretvalstisku nostāju.

Sokol un “monarhisms”

Latvijas Republikas valdība (līdz ar to arī policijas Politiskās pārvaldes aparāts) pastiprināti pievērsa uzmanību monarhistiskajiem noskaņojumiem, organizācijām, kā arī jebkādiem sabiedriskajiem veidojumiem un strāvojumiem, kuros varētu saskatīt minētās tieksmes. Salīdzinājumā ar Rietumeiropas krievu emigrantu apdzīvotajām valstīm Latvijā bija vērojama krietni citādāka aina. Rietumeiropā emigrācijas nogaidošais revanša raksturs nenozīmēja draudus valsts drošībai, taču Latvijas Republikā situācija tāda nebija. “Vienotās un nedalāmās” Krievijas ideja emigrantu loloātās restaurācijas programmā paredzēja arī “limitrofu” valstu inkorporāciju atdzimušajā impērijā – tas, protams, Latvijas Republikas valdībai bija absolūti nepieņemami, līdz ar to monarhistiskās tieksmes tika uzvertas ar uztraukumu un bažām.

Latvijas kontekstā Politiskās pārvaldes aparāts monarhisma atbalstītāju kategorijā iekļāva ne tikai monarha varas atjaunošanas piekritējus jēdziena klasiskajā izpratnē, bet arī visus pretlielnieciski noskaņotos

iedzīvotājus, kas cerēja uz komunistiskās Krievijas krahu un pauda savu politisko pozīciju. Pēc ideoloģiskās nostājas šajā kategorijā iederējās lielākā daļa krievu emigrācijas (pēc būtības politiskie bēgļi), kas sapņoja par PSRS iekārtas gāšanu un Krievijas atdzimšanu.

Jauniešu organizāciju vidū arī kustības *Sokol* biedrības to nacionālā rakstura un vadītāju pagātnes dēļ nonāca aizdomīgo organizāciju kategorijā. Kaut gan kustības ideoloģija paredzēja apolitisku nostāju (“*Līdztekas nav ne monarhistiskas, ne republikāniskas. Mūsu darbība ir nevis partijas, bet visas tautas labā un šajā ziņā stāv pāri laicīgajām domstarpībām*”⁷³), politiskās pārvaldes aparātam šajā sakarā bija citi uzskati, kam bija arī zināms pamatojums. N. Ļišins⁷⁴ tika pieminēts dažādos politpārvaldes ziņojumos kā *Bratstvo Russkoj Pravdi* (BRP) (Krievu taisnības brālība)⁷⁵ vai *Nacional'no Trudovoj Sojuz Novogo Pokolenija* (NTSNP) (Jaunās paaudzes nacionālā darba apvienība)⁷⁶ biedrs. Par viņa personu izrādīja interesi arī PSRS varas orgāni.⁷⁷ Daugavpils *Sokol* vadītājs B. Zubarevs⁷⁸ arī skaitījās minētajām organizācijām tuvu stāvošs cilvēks un kvēls monarhists. Jaunlatgales nodaļas vadītājs B. Bekleševs,⁷⁹ Rēzeknes nodaļas valdes loceklis Konstantīns Leimanis un vairāki *Sokol* biedri bija izteikti pretlielnieciski noskaņoti, daži pat bijuši saistīti ar minēto organizāciju darbību, tomēr *Sokol* biedrībās tas neatspoguļojās tālāk par “*Krievijas armijas disciplīnu, ar “goda atdošanu” visiem valdes locekļiem un nostāšanos ierindā*” vai “*bezierunu disciplīnu ar negatīvām sekām par komunistisku vai propadomisku uzskatu paušanu*”.⁸⁰

Latvijas republikas teritorijā 20.–30. gados darbojās vairākas pretlielnieciskās organizācijas (ievērojamākās no tām bija minētās BNP un NTSNP), bet, par spīti skaļai definētajai ideoloģijai un ambīcijām, to darbība nevainagojās ar vērā ņemamiem

panākumiem, kaut gan piesaistīja vērīgu politpārvaldes uzmanību. It īpaši liela ažiotaža tika sacelta 1932. gadā Latvijas un PSRS attiecību kontekstā. Tobrīd starp abām valstīm norisinājās sarunas par neuzbrukšanas līguma noslēgšanu un tirdzniecības līguma pagarināšanu. Cenšoties uzspiest savus nosacījumus tirdzniecības līguma ietvaros, PSRS Latvijas valdībai inkriminēja simpātijas radikālo monarhistisko organizāciju jomā.⁸¹ Saspringto situāciju sarežģīja PSRS iesniegtais memorands – nota ar īpaši bistamu baltgvardu sarakstu, to starpā figurēja arī *Russkij Sokol* vecākais N. Ļišins, kurš bija aprakstīts kā aktīvs BNP biedrs, kas *Sokol* rindās nodarbojās ar jaunu biedru vervēšanu.⁸² Šajā sakarā Aivars Stranga raksta:

“Latvijai nebija citas izejas kā izskatīt PSRS memorandu ne tikai tāpēc, ka bez tā nebija iespējams turpināt pārrunas, bet arī tādēļ, ka Maskavai bija tiesības to pieprasīt pēc 1920. gada miera līguma. Līgums nepieļāva vienas valsts teritorijā tādu spēku eksistenci un darbību, kuri varētu būt naidīgi otrajai valstij. Tomēr šo nosacījumu konsekvēnti nepildīja Maskava, ļaujot PSRS darboties Latvijas Komunistiskajai partijai, kuras mērķos bija Latvijas neatkarības iznīcināšana un inkorporācija PSRS sastāvā, turklāt Maskava arī līdzfinansēja komunistu darbību Latvijā.”⁸³

Šo nosakaņojumu iespaidā organizāciju biedru un tiem tuvu personu mājās tika veiktas kratīšanas (kas nedeva nekādus rezultātus), kā arī tika apcietinātas dažas personas, kuras pierādījumu trūkuma dēļ drīz atbrīvoja.⁸⁴

Pēc 1932. gada uzplaukuma Latvijas varas orgānu interese par monarhistisko organizāciju darbību norima, otro vilni piedzīvojot 1934. gadā. Aģentūras ziņojumos konstatētās “nacionālisma, monarhisma un panslāvisma” izpausmes drīzāk

bija nostalgija un bijušo Krievijas armijas kaujas virsnieku uzskatu paušana, nevis slepenu organizāciju darbība *Sokol* aizsegā saistībā ar plānotām pretpadomju diversijām.⁸⁵ N. Ļišina izvēle par labu Belgradas centram drīzāk skaidrojama nevis ar izteikto monarhistisko noskaņu, bet gan ar Prāgas centra apšaubāma rakstura darbību, turklāt par labu Belgradai nobalsoja vairākums krievu *Sokol* biedrību. Iedziļinoties asākajā konflikta fāzē Rīgas organizāciju starpā, *Sokolnja* dzēlīgajā skaidrojumā nav minēta nekāda pagrīdes monarhistiska darbība organizācijas iekšienē, kas noteikti tiktu pieminēta (kompromitējot viņu ienīstā N. Ļišina personību), ja tāda tiešām būtu vērojama, jo šajā laika posmā abas organizācijas neskopojās ar savstarpējiem diskreditācijas mēģinājumiem.⁸⁶

Neņemot vērā Valsts politiskās pārvaldes bažas, autoritārā valdība nejaucās *Sokol* darbībā (tajā pašā laikā slēdzot vairākas citas krievu sabiedriskās organizācijas), lai gan tas, bez šaubām, notiktu, ja organizāciju darbībā būtu vērojami konkrēti draudi valsts drošībai. Iejaukšanos piedzīvoja minētā biedrību apvienošanas procedūra, pārreģistrēšanās (saskaņā ar vispārējo Latvijas likumdošanu) un formas valkāšana, kas tika ierobežota, bet organizācijas pamatnostādnes un nacionālie principi palika neskarti, ko apliecina vairāki nolikumi (1930.,⁸⁷ 1933.,⁸⁸ 1936.⁸⁹ un 1938.⁹⁰ gadā). Biedrības ievēroja Latvijas īpatnības un (atšķirībā no pārējām krievu SRS biedrībām) neizmantoja Krievijas impērijas karogu, zvērestu un citus atribūtus, ko Latvijas Republikas kontekstā varētu traktēt kā monarhisma pazīmes.

Secinājumi

No *Sokol* kustības starptautiskā rakstura aspekta ir iespējams aplūkot krievu iedzīvotāju īpatnības Eiropas un Latvijas

kontekstā. Latvijas Republikā biedrību darbība atspoguļoja krievu minoritātes sabiedrisko dzīvi, noskaņojumu un dalību valsts satricinošos politiskajos procesos. Baltijas republikās *Sokol* kustība bija unikāla un tikai Latvijas krievu minoritātei raksturīga parādība. Iespējams, tas ir skaidrojams ar ārkārtīgi intensīvu "Latvijas Vanagu" aktivitāti, kas bija pozitīvais piemērs un atklāja augstu sabiedrības interesi par līdzīga rakstura organizācijām. Viens no

noteicošajiem faktoriem biedrību izveidē ir dažu vadītāju gūtā pieredze, piedaloties *Sokol* organizāciju darbībā Krievijas impērijā un Čehoslovākijā. Kaut gan politpārvalde šīs organizācijas cieši uzmanīja un pauda bažas par izteiktām monarhistiskām tieksmēm, biedrību darbību tas neietekmēja. To apliecina ne tikai Politiskās pārvaldes policijas aģentu sniegto liecību analīze, bet arī biedrību darbība – tās netika slēgtas līdz pat 1940. gada okupācijai.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ MARK RAYEV. *Rossija za rubezhem: Istorija kul'tury russkoj jemigracii. 1919–1939.* Moskva 1994, s. 15.
- ² VLADIMIR ZHUKOV. *Russkaja jemigracija i fashizm: Stat'i i vospominanija.* Sankt-Peterburg 2011, s. 27.
- ³ MIHAIL SHKAROVSKII. *Aktual'nye problemy russkoj cerkovnoj jemigracii v XX veke: istoriograficheskie i istochnikovedcheskie aspekty.* B.v. 2012, s. 45.
- ⁴ RAYEV, *Rossija za rubezhem*, s. 20.
- ⁵ PAVEL POLJAN. *Jemigracija: kto i kogda v XX veke pokidal Rossiju.* Moskva 2005. Pieejams: demoscope.ru/weekly/2006/0251/analit01.php (skatīts 01.03.2017.).
- ⁶ *Ibidem*, s. 28.
- ⁷ SERGEY BALMASOV. *Inostrannyj Legion.* Moskva 2004, s. 101.
- ⁸ ZHUKOV, *Russkaja jemigracija i fashizm*, s. 10.
- ⁹ MIHAIL GLAVACKIJ. *Filosofskij parohod: god 1922-j: Istorigraficheskie jetjudy.* Ekaterinburg 2002, s. 9–22.
- ¹⁰ MIHAIL OSORGIN. *Kak nas ujejali. Vremena.* Parizh 1955. Pieejams: www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=6970 (skatīts 01.03.2017.).
- ¹¹ VASILIJ BORISOV. *Rossijskaja nauchnaja jemigracija pervoj volny.* Moskva 1993, s. 6–11.
- ¹² RAYEV, *Rossija za rubezhem*, s. 14.
- ¹³ *Sikāk sk.:* JURIJ KUDRJASHEV. *Rossijskoe skautskoe dvizhenie. Istoricheskij ocherk.* Arhangel'sk 1997; ARTEM DOMNIN. *Molodezhnye organizacii russkogo zarubezh'ja 20–30-yh gg. XX v.: Instiutalizacija, ideologija, dejatel'nost'.* Ph. D. Moskovskij pedagogicheskij gosudarstvennyj universitet. Moskva 2011; NIKOLAJ ZERNOV. *Russkoe Studencheskoe hristianskoe dvizhenie za rubezhom "Russkaja religiozno-filosofskaja mysl' XX veka".* Sbornik statej pod redakciej N. P. Poltorackogo. Pittsburg 1975; SERGEJ PUCHKOV. *Politicheskij aktivizm molodjozhi zarubezhnoj Rossii (1920–1930-h gg.).* Moskva 2004; DMITRIJ KARGAPOL'CEV. *Sojuz Mushketerov v Man'zhurii (1924–1938 gody).* Novosibirsk 2009; VIKTOR GOLDIN. *Soldaty na chuzhbine. Russkij obshhe-voinskii sojuz, Rossija i Russkoe Zarubezh'e v XX–XXI vekah.* Arhangel'sk 2006; VIKTOR KOSIK. *Molodaja Rossija: Variacii na temu nacionalizma v marshah jepohi.* Moskva 2013.
- ¹⁴ *Sikāk sk.:* *Osnovy Russkogo Sokol'stva.* Belgrad 1935; ALEKSANDR OKOROKOV. *Molodezhnye organizacii russkoj jemigracii (1920–1945).* Moskva 2000; VOL'FGANG AKUNOV. *Divizija SS "Viking". Istorija Pjatoj tankovoj divizii vojsk SS. 1941–1945 gg.* Prilozhenie nr. 1 RNO: *Russkie dobrovol'cy v sostave divizii Viking.* Moskva 2006; NIKOLAJ BERDJAEV. *Znachenie Russkogo*

- Hristianskogo Dvizhenija. Parizh 1993; LJUDMILA KLIMOVICH. Narodno-trudovoj sojuz rossijskih solidaristov: rannie stranicy istorii. 2013. Pieejams: <http://www.nlobooks.ru/node/4018> (skatīts 01.03.2017.); VLADIMIR BUTKOV. Istoricheskie zapiski i vospominanija chlena ROVS. Glava II. "Molodaja Smena" ROVSa. Pieejams: <http://archive.apologetika.eu/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=227> (skatīts 01.03.2017.).
- ¹⁵ TATJANA FEJGMANE. Russkie v dovoennoj Latvii. Na puti k integracii. Rīga 2000, s. 215–218.
- ¹⁶ NIKOLAJ KADEZNIKOV. Kratkij ocherk russkoj istorii XX veka. N'ju-Jork 1967. Pieejams: <http://www.dorogadomov.com/dr61/dr61kad0.html> (skatīts 01.03.2016.).
- ¹⁷ Osnovy Russkogo Sokol'stva, s. 5–11.
- ¹⁸ OKOROKOV, Molodezhnye organizacii russkoj jemigracii (1920–1945), s. 5–9.
- ¹⁹ DOMNIN, Molodezhnye organizacii russkogo zarubezh'ja 20–30-yh gg. XX v., s. 43–44.
- ²⁰ Pēc Dienvidslāvijas krievu Sokol dalībnieka Rostislava Polčaninova personiski sniegtas informācijas.
- ²¹ Polčaninova sniegta informācija.
- ²² Osnovy Russkogo Sokol'stva, s. 11–15.
- ²³ GOTFRIDS MILBERGS. Latvijas Vanagi. In: Latvijas Kareivis, 14.10.1928., 5. lpp.
- ²⁴ Latvijas vanagi piedalīsies Čehoslovākijas vanagu IX salidojumā Prāgā. In: Latvijas Kareivis, 12.05.1932., 4. lpp.
- ²⁵ Russkoe Gimnasticheskoe obshestvo "Sokol" v Dvinske. 1928–1933. Daugavpils 1923, s. 4–11.
- ²⁶ Ibidem, s. 12–16.
- ²⁷ ALEKSANDR GAVRILIN. Latvijskie pravoslavnye svjashhennosluzhiteli na Amerikanskom kontinente. Moskva 2013, s. 344–386.
- ²⁸ Russkoe Gimnasticheskoe obshestvo "Sokol" v Dvinske, s. 12.
- ²⁹ Ibidem, s. 11.
- ³⁰ Krievu vingrošanas biedrības Sokol arhīvs. Nolikums. Biedru saraksti. Iesniegumi par iestāšanos un izstāšanos [kr. val.], 03.11.1930. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 3285-1-3, 245. lp.
- ³¹ Russkij Ezhegodnik. Rīga 1938, s. 85, 88.
- ³² "Sokol" v Dvinske, s. 12–18.
- ³³ Krievu vingrošanas biedrības Russkij Sokol nolikums, 23.07.1933. LNA LVVA, 3285-1-2, 23. lp.
- ³⁴ Ibidem, 26. lp.
- ³⁵ Ibidem, 28.–30. lp.
- ³⁶ Ivans Zavoloko (1898–1984) – vecticībnieku kultūras pētnieks, skolotājs. 1932. gada 27. septembrī uz aizdomu pamata par aktīvu dalību monarhistiskajā kustībā viņa dzīvokli tika veikta kratīšana, pierādījumu trūkuma dēļ vaina netika pierādīta. 1940. gadā apcietināts un represēts. Ieslodzījumā pavadījis 17 gadus. Pēc atgriešanās Latvijā turpinājis darboties etnogrāfiskajā jomā, rīkojis arheogrāfiskās ekspedīcijas.
Pieejams: <http://www.russkije.lv/ru/lib/read/i-zavoloko.html> (skatīts 01.03.2017.).
- ³⁷ Krievu vingrošanas biedrības Russkij Sokol 1930. gada 18. septembra valdes sēdes protokols [kr. val.], 18.09.1930. LNA LVVA, 3285-1-4, 1.–2. lp.
- ³⁸ Krievu vingrošanas biedrības Russkij Sokol 1930. gada 28. oktobra valdes sēdes protokols [kr. val.], 28.10.1930. LNA LVVA, 3285-1-3, 261. lp.
- ³⁹ Mihails Krivošapkins (1888–1943) – apvienotās Sokol biedrības vecākais. Inženieris, Rīgas pilsētas būvju pārvaldes Ceļu direkcijas tiltu nozares vadītājs, dzelzsbetona tehnoloģijas izmantošanas speciālists. 1924. gadā atjaunotā Lībekas tilta projekta autors. Krievu Nacionālās savienības loceklis, pilsētas revīzijas komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Pasniedzējs pilsētas tehnikumā. Krievu studentu korporācijas *Fraternitas Arctica* filistru biedrības priekšsēdētājs. 1940. gadā apcietināts, represēts, miris 1943. gadā izsūtījumā.

Russkij nacional'nyj sojuz vse eshe bez predsedatelja. In: Segodnja, 23.02.1932., s. 5; Segodnja v Rige. In: Segodnja, 11.07.1931., s. 6. Pieejams: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt3-44.html> (skatīts 01.03.2017.).

- ⁴⁰ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 5. aprīļa valdes sēdes protokols [kr. val.], 05.04.1931. LNA LVVA, 3285-1-3, 207. lp.
- ⁴¹ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 22. maija valdes sēdes protokols [kr. val.], 22.05.1931. LNA LVVA, ibidem, 178. lp.
- ⁴² Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 7. oktobra valdes sēdes protokols [kr. val.], 07.10.1931. LNA LVVA, ibidem, 135. lp.
- ⁴³ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1932. gada 3. jūnija valdes sēdes protokols [kr. val.], 03.06.1932. LNA LVVA, 3285-1-6, 39. lp.
- ⁴⁴ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 7. oktobra valdes sēdes protokols [kr. val.], 07.10.1931. LNA LVVA, 3285-1-3, 129. lp.
- ⁴⁵ Dmitrijs Zaharovs (dz. 1894) – cara armijas virsnieks. Pirmā pasaules kara dalībnieks. Ievainots, par drosmi apbalvots ar Sv. Jura krustu. Kopš 1921. gada dzīvojis Rīgā. 1929. gadā ar izcilību pabeidzis Rīgas Garīgo semināru. Kalpojis baznīcās Rīgā, Dubultos, Kārsavā. Polītpārvaldes ziņojumos figurējis kā monarhistisku un krievu nacionālo uzskatu paudējs.
- Novij svjashennik Dmitrij Zaharov. In: Segodnja, 31.05.1931., s. 5.
- ⁴⁶ Segodnja v Rige. In: Segodnja, 31.10.1931., s. 7.
- ⁴⁷ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 5. marta valdes sēdes protokols [kr. val.], 05.03.1931. LNA LVVA, 3285-1-3, 226. lp.
- ⁴⁸ JEVEGNIJ FIRSOV. Neizvestnye pis'ma I. A. Il'ina iz Germanii, Avstrii i Shvejcarii mecenatam russkoj jemigracii – chete Kramarzh v Pragu. No. 7–8. Moskva 1997, s. 79.
- ⁴⁹ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 9. janvāra valdes sēdes protokols [kr. val.], 09.01.1932. LNA LVVA, 3285-1-6, 12. lp.
- ⁵⁰ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1933. gada 12. jūlija valdes sēdes protokols [kr. val.], 12.07.1933. LNA LVVA, 3285-1-68, 50. lp.
- ⁵¹ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1935. gada 2. decembra valdes sēdes protokols [kr. val.], 02.12.1935. LNA LVVA, 3285-1-12, 22. lp.
- ⁵² Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1932. gada 1. jūnija valdes sēdes protokols [kr. val.], 01.06.1932. LNA LVVA, 3285-1-6, 21. lp.
- ⁵³ Ibidem.
- ⁵⁴ Ibidem, 17. lp.
- ⁵⁵ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1933. gada 27. janvāra valdes sēdes protokols [kr. val.], 27.01.1933. LNA LVVA, 3285-1-7, 11. lp.
- ⁵⁶ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* vēstule centram Prāgā par *Sokol* organizācijas šķelšanos Latvijā [kr. val.], 23.02.1933. LNA LVVA, 3285-1-68, 59. lp.
- ⁵⁷ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1935. gada 11. novembra valdes sēdes protokols [kr. val.], 11.11.1935. LNA LVVA, 3285-1-12, 20. lp.
- ⁵⁸ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1931. gada 6. jūnija valdes sēdes protokols [kr. val.], 01.06.1932. LNA LVVA, 3285-1-6, 19. lp.
- ⁵⁹ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1930. gada 9. novembra valdes sēdes protokols [kr. val.], 09.11.1930. LNA LVVA, 3285-1-4, 9. lp.
- ⁶⁰ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1932. gada 18. jūnija valdes sēdes protokols [kr. val.], 18.06.1932. LNA LVVA, 3285-1-6, 27. lp.
- ⁶¹ Aleksandrs Trojslits (1905–1940) – organizāciju *Russkij Sokol* un *Sokolnja* biedru audzinātājs. Dzimis Krievijā, latviešu kolonistu ģimenē. Latvijā atgriezies 20. gadu sākumā. 1931. gadā

iestājies Sokol biedrībā Rīgā. 1936. gada novembrī devies uz Spāniju, kur iestājies republikāņu armijā. Karojis Valensijā (majora pakāpē), bijis partizānu vienības instruktors, ticis ievainots, apbalvots. 1939. gadā Parīzē viņu apcietinājis NKVD aizdomās par spiegošanu. 1940. gadā Maskavā piemērots nāves sods.

⁶² Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* 1933. gada 9. augusta valdes sēdes protokols [kr. val.], 09.08.1933. LNA LVVA, 3285-1-5, 1.-3. lp.

⁶³ Ibidem, 3. lp.

⁶⁴ Krievu vingrošanas biedrības *Russkaja Sokolnja* 1933. gada 25. augusta valdes sēdes protokols [kr. val.], 25.08.1933. LNA LVVA, 3285-1-67, 333. lp.

⁶⁵ Krievu vingrošanas biedrības *Russkaja Sokolnja* vēstule Krievu nacionālajai apvienībai par abu biedrību apvienošanu [kr. val.], 18.11.1933. LNA LVVA, ibidem, 86. lp.

⁶⁶ Krievu vingrošanas biedrības *Russkaja Sokolnja* 1934. gada 16. aprīļa valdes sēdes protokols [kr. val.], 16.04.1934. LNA LVVA, 3285-1-5, 20. lp.

⁶⁷ Krievu vingrošanas biedrības *Russkaja Sokolnja* 1935. gada 18. marta valdes sēdes protokols [kr. val.], 18.03.1935. LNA LVVA, 3285-1-67, 92. lp.

⁶⁸ Politiskās policijas pārvaldes aģentūras nodaļa. 1936. gada 1. oktobra ziņojums, 31.03.1936. LNA LVVA, 3235-1/22-687/1, 297. lp.

⁶⁹ Ibidem, 298. lp.

⁷⁰ Apvienotās krievu vingrošanas biedrības *Sokoli* 1937. gada 7. jūnija valdes sēdes protokols [kr. val.], 07.06.1937. LNA LVVA, 3285-1-14, 17. lp.

⁷¹ Likums par biedrībām. In: Latvijas Kareivis, 12.02.1938., 2. lpp.

⁷² *Russkij Ezhegodnik*, s. 80.

⁷³ *Sokol'stvo*. Rīga 1932, s. 8, 11.

⁷⁴ Nikolajs Ļišins (1893–1941) – Rīgas *Russkij Sokol* biedrības vadītājs. Rīgas Policijas pārvaldes vadītāja palīga Nikolaja Ļišina un Rīgas Krievu sieviešu ģimnāzijas īpašnieces Olimpiādas Ļišinas dēls. Krievijas impērijas kara flotes virsnieks. Piedalījies Pirmajā pasaules karā un Baltās kustības rindās Krievijas pilsoņu karā Kaspijas jūras flotē, vēlāk Sibīrijas flotē. 1919. gada nogalē emigrējis, dzīvojis Ķīnā, vēlāk Belgradā un Tallinā. 1927. gadā atgriezies Latvijā. Kara flotes veterānu biedrības vadītājs. Līdz 1933. gadam darbojies nelegālu organizāciju BRP un NTSNP rindās. 1938. gadā izdevis atmiņu grāmatu par karadarbību Kaspijas jūrā. 1940. gadā apcietināts. 1941. gadā Maskavā sodīts ar nāvessodu.

Nikolajs Ļišins. Politiskās policijas pārvaldes arhīvs. Krievu emigrantu un monarhistu organizācijas. LNA LVVA, 3235-1/22-687/1, 269. lp.; *Russkaja emigracija v Prage*. Trudi ruskoj emigracii, izdannije v Prage (Nikolaj Lishin). Pieejams: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/y-abizov-russians-in-praga/> (skatīts 01.03.2017.).

⁷⁵ Bratstvo Ruskoj Pravdi (BRP) – organizācija dibināta 1921. gadā Berlīnē ar filiālēm krievu apdzīvotajās valstīs. Tās darbība bija vērsta uz padomju iekārtas gāšanu un Krievijas atdzimšanu. Ideoloģisku mērķu sasniegšanai lietoja aģitācijas materiālus un bruņotas diversijas. Latvijā organizāciju vadīja Anatols Līvens. 1932. gadā tā sašķēlās, 1933. gadā izbeidza darbību.

Bratstvo Ruskoj Pravdi. Politiskās policijas pārvaldes arhīvs. Krievu emigrantu un monarhistu organizācijas. LNA LVVA, 3235-1/22-687/1, 104. lp.

⁷⁶ Nacional'no Trudovoj Sojuz Novogo Pokolenija (NTSNP) – apvienība dibināta 1930. gadā Belgradā ar filiālēm Eiropā, Tālajos Austrumos un Amerikā. Ideoloģiski vērsta uz padomju iekārtas gāšanu un Krievijas atdzimšanu korporatīvas valsts veidolā. Lai sasniegtu tās mērķus, apmācīti dalībnieki, kuri nelegāli šķērsoja robežas, tika iefiltrēti Padomju Savienības teritorijā.

Nacional'no Trudovoj Sojuz Novogo Pokolenija. Aģentūras ziņojumi. Politiskās policijas pārvaldes arhīvs. Krievu emigrantu un monarhistu organizācijas. LNA LVVA, ibidem, 456. lp.

- ⁷⁷ PSRS vēstniecības nota Latvijas Republikas Ministru prezidentam Marģeram Skujeniekam [kr. val.], LNA LVVA, ibidem, 5. lp.
- ⁷⁸ Boriss Zubarevs (dz. 1892) – Daugavpils *Sokol* biedrības dibinātājs un vadītājs. Daugavpils pilsētas domes deputāts no Krievu nacionālās apvienības, ārsts. Bijis slavens ar skaļi paustajiem monarhistiskajiem uzskatiem. Biedrības darbībā ieviesis bezlerunu disciplīnu ar neatgriezenisku izslēgšanu no *Sokol* rindām par komunistisku vai Padomju Savienībai lojālu uzskatu paušanu.
- ⁷⁹ Boriss Bekleševs (1897–1941) – Jaunlatgales *Russkij Sokol* filiāles biedrības vadītājs. Pilsoņu karā dienējis Ziemeļrietumu armijā. Viens no Krievu zemnieku apvienības vadītājiem. 20. gadsimta 20. gados organizācijas BRP aktīvs dalībnieks, nodarbojies ar pretpadomju literatūras nelegālu nogādāšanu pāri robežai uz PSRS. Strādājis Gauru apriņķa valdē. 1940. gada vasarā atcelts no amata, apcietināts. 1941. gadā piemērots nāvessods.
- ⁸⁰ JURĻI PETROVSKIĶ. Daugavpilsskij "Sokol". Daugavpils. 2011. Pieejams: <http://www.grani.lv/seychas/12836-daugavpilsskiy-sokol.html> (skatīts 01.03.2017.).
- ⁸¹ PĀVELS PEĻEVINS. Krievu pretboļševistiskā kustība Latvijā. 1920.–1934. g. Maģistra darbs, Latvijas Universitāte. Rīga 2016, 93.–95. lpp.
- ⁸² PSRS vēstniecības nota Latvijas Republikas Ministru prezidentam Marģeram Skujeniekam [kr. val.], LNA LVVA, 3235-1/22-687/1, 5. lp.
- ⁸³ AIVARS STRANGA. Torgov'la, politika, otnoshenija Latvii s SSSR i gazeta "Segodnja" (1932). Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf (skatīts 01.03.2017.).
- ⁸⁴ PEĻEVINS, Krievu pretboļševistiskā kustība Latvijā, 101. lpp.
- ⁸⁵ Politpārvaldes aģentūras ziņojumi 1936. gada 10. janvārī, 13.01.1936. LNA LVVA, 3235-1/22-687/1, 301. lp.
- ⁸⁶ Ibidem, 297.–301. lp.
- ⁸⁷ Krievu vingrošanas biedrības *Russkij Sokol* nolikums [kr. val.], 18.09.1930. LNA LVVA, 3285-1-1, 23.–29. lp.
- ⁸⁸ Ibidem, 1.–10. lp.
- ⁸⁹ Krievu vingrošanas biedrības *Sokoli* nolikums [kr. val.], 15.01.1937. LNA LVVA, 3285-1-2, 1.–10. lp.
- ⁹⁰ Ibidem, 10. lp.

SUMMARY

The current article explores the activities of Russian national youth organization *Sokol* (*Falcon*) in the interwar Latvia.

Sokol movement started in the second half of the 19th century in Prague as an element uniting the Slavs and directed to preservation of national identity. The movement emphasized mental awakening and physical development of the nation amid growing and government-supported Pan-Germanism ideology. In the beginning of the 20th century, the movement entered the Russian Empire, where it gained wide popularity as an ideologically oriented and necessary nation-uniting element in the circumstances of the all-embracing depression resulting from the defeat of Russia in the Russo-Japanese War and the events of the 1905 Revolution.

Article briefly looks into the Russian emigration phenomenon, where *Sokol* movement's uniting factor again became vital under the threat of youth assimilation. Anti-Bolshevik attitude of political emigration also affected the initial guidelines of *Sokol* ideology. Care for nation's unity, mental and physical development was augmented by

the task to preserve and educate the new Russian generation to revive Russia after the fall of communism.

The core of the article is dedicated to the most popular Russian youth movement *Sokol* organization's activities in Latvia that took place mostly within the framework of independent associations in Daugavpils and Riga. During the interwar period, *Sokol* was a unique phenomenon of Russian minority in Baltic States, its activity took place only in the Republic of Latvia. It could be the matter of a positive influence of *Latvijas Vanagi* organization, which was a popular national Latvian youth movement, founded in 1921, and based its activities on mental, physical and moral education of young Latvian generation. Both organizations' physical education activities were founded in a unique gymnastic system invented by *Miroslav Tyrš* (the founder of *Czech Sokol*), which led to especially friendly relationships between the organizations until the Soviet occupation.

Thanks to the well-preserved archive of *Sokol* associations and access to periodicals of the time, it is possible to provide a relatively detailed view of the activities undertaken by the organizations, as well as the public attitude toward *Sokol* associations.

Publication analyzes the structure, ideology, internal and public activities, inter-relationships and internal confrontations of associations, as well as the effect of processes taking place in the Republic of Latvia upon activities of organizations. Attention is given to specific characteristics and differences of Latvian associations compared to the movement's organizations in other countries. A separate section was dedicated to the analysis of connection between *Sokol* organizations and the so-called monarchists that, in Latvian context, had a special meaning. In that respect, the article looks into relations of the Republic of Latvia with the USSR, the consequences of aggravation whereof affected the actions of the political police in with regard to the Anti-Bolshevik organizations. Political police agents' reports and suspicions about possible secret collaboration of *Sokol* associations' leaders with Anti-Bolshevik organizations were much exaggerated, this is confirmed by activities of organizations until the Soviet occupation, which would be immediately suspended in context of *Karlis Ulmanis*' dictatorship.

The article was written using the materials of the Latvian State Historical Archive, archive of *Sokol* organizations, archive of political police agents' reports and card index, memories and comments personally provided by the movement member, journalist, publisher and Russian Emigration researcher *Rostislav Polchaninov*, interwar periodicals, literature, as well as scientific research.